

הלכה פסוקה

פסקי דין אקטואליים בענייני חושן משפט

גליון מספר 27, כז באייר תשס"ז

אנו ממשיכים השבוע לעסוק בנושא הפשרה. בגליון זה אנו עוסקים בעיקר בעילות השונות שעל פיהן נקבעת הפשרה. להרחבה בנושא זה, ניתן לעיין גם בספרו החשוב של הרב יועזר אריאל "דיני בוררות - כללי הדין והפשרה" שבהוצאת מכון "שער המשפט", בפרט בפרק ג' של השער הרביעי. כמו כן, נמליץ על המאמרים העוסקים בפשרה בתוך הספר "דין דיין ודיון" שבהוצאת מכון משפטי ארץ.

בפסק הדין של הרב הרצוג, שאותו אנו מביאים במאמר, נקבעת הלכה חשובה. לדיינים ישנה סמכות במסגרת הפשרה להכריע גם בעניינים שלא נמסרו בפירוט לידיהם על ידי בעלי הדין, אם הכרעה זו תסייע בהשכנת שלום בין בעלי הדין ותמנע סכסוכים עתידיים. זוהי הלכה משמעותית מאוד, משום שהיא מגדירה את סמכות בית הדין באופן רחב מאוד (רחב יותר מזה שמעניק חוק הבוררות לבורר, למשל). נשמח לקבל התייחסויות לפסיקה זו.

כפי שהבטחנו, נפתחים שני מדורים חדשים בגליון זה. **המדור 'שער לדין'**, ובו מבואות לדיני ממונות. אנו פותחים את המדור בהלכות דיינים, ובעז"ה נמשיך על פי סדר השולחן ערוך. **המדור השני הוא 'עת לדין'**, ובו התייחסות הלכתית לנושאים אקטואליים הנוגעים לדיני ממונות. אנו מקווים שהקוראים ימצאו עניין במדורים אלו.

כרגיל, נשמח לקבל פסקי דין נוספים, על מנת שנוכל לפרסמם בעתיד. תגובות ופסקי דין יש לשלוח לכתובת halachapsuka@eretzhemdah.org.

המערכת:

הרב יואב שטרנברג

הרב עמיחי צוריאלי, הרב עידו הבר, הרב אייל פישלר

פסקי הדין המתפרסמים ב'הלכה פסוקה', אינם מבטאים את עמדת בית הדין 'משפט והלכה בישראל', וכמו כן אין לראות בפרסומם משום ייעוץ הלכתי או משפטי. מטרת הפרסום היא לעורר דיון הלכתי בין הקוראים.

למעוניינים לעשות מנוי (חינם) לבטאון, נא לשלוח מייל לכתובת: halachapsuka@eretzhemdah.org

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל"

טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

העקרונות ההלכתיים העולים מפסקי הדין בגליון

1. פשרה מחמת עדות עדים פסולים / הרב שאול ישראלי

- א. מנהל במוסד, שתפקידו לדאוג לאיסוף תרומות, המעיד שאדם מסוים תרם למוסד סכום כסף, אינו נחשב נוגע, משום שגם אם אותו אדם לא היה תורם, לא היה המנהל מוציא הוצאות מכיסו כדי לדאוג לתורמים חלופיים.
- ב. במקום שיש לבית הדין אומדנא, מחמת עדים פסולים או מחמת עדותו של עד אחד כשר, רשאי בית הדין לעשות פשרה ולחייב ממון, אע"פ שמן הדין אי אפשר היה לחייב על פי עדות זו.

2. כפיית פשרה כדי להיפטר מחיוב שבועה / הרב שאול ישראלי

- א. כאשר אדם מתחייב שבועה על פי הדין, רשאי בית הדין להמליץ למתחייב שלא להישבע, וילפדות את שבועתו בסך השווה עד לשליש התביעה.
- ב. בית הדין אינו רשאי לכפות את המתחייב להתפשר, אם לא הסכים המתחייב מראש לתת ביד בית הדין סמכות לעשות פשרה.

3. חריגה מסמכות על מנת להשכין שלום / הרב יצחק אייזק הלוי הרצוג

- א. השוכר מבנה להשתמש בו כבית כנסת, רשאי להופכו לבית מדרש, משום שזו תוספת קדושה ולא הורדת קדושה.
- ב. אף אם בעלי הדין מסרו ביד בית הדין סמכות לדון רק על חלק מהסכסוך ביניהם, רשאי בית הדין לפסוק גם בתביעות הנוספות שביניהם בתורת פשרה, אם נראה לבית הדין שחוסר הכרעה בהן יגרום להמשך הסכסוך בין בעלי הדין, משום שתכלית הדין היא הבאת שלום בין בעלי הדין.

הרב שאול ישראלי, בית הדין הרבני הגדול
פסקי דין רבניים, כרך ח עמ' 240-253

פשרה מחמת עדות פסולים

התביעה

התובע הוא מנהל ישיבה, התובע את מנהלי העזבון של נדבן. לטענתו, הנדבן אמר לו, שיבנה את המבנה החדש של הישיבה על פי התכניות והעלויות שהציגה לו הישיבה. גם אשתו של הנדבן העידה בפני בית הדין, שהנדבן אישר לבנות על סמך התוכניות הנ"ל.

תשובת הנתבעים

הנתבעים טוענים שהנדבן לא אמר בפירוש שהישיבה תבנה על סמך התכניות. הוא אמנם הודיע לישיבה שישלם עבור הבנייה, אבל הדבר היה בבחינת נדר, ואם כן, כשמת הנדבן, בטל הנדר.

פסק הדין

בית הדין הסתמך על עדותם של התובע ושל אשת הנדבן, ובתורת פשרה חייב את הנתבעים בחצי מסכום התביעה.

הנימוקים:

סדר הדברים לבירור פסק הדין הוא כדלהלן:

א. האם התובע יכול לשמש כעד לטובת התביעה?

ב. האם עדותו של התובע מחייבת את הנתבעים לשלם?

א. מעמדו של התובע כעד כשר

היות שהתובע משמש כמנהל הישיבה, ואינו לוקח לעצמו את הכסף שתובע מהנתבעים, יש לראותו כעד המעיד לטובת הישיבה. בית הדין קבע, שאין לומר שהתובע נוגע בעדותו, שהרי אם לא היה מקבל את הכספים מעזבונו של הנדבן, לא היה מוציא הוצאות מכיסו על מנת להשיג תקציב אחר לישיבה, ולכן אין לו נגיעה ממונית בעניין זה.

ב. חיוב ממון על פי עדות התובע

בית הדין קבע, כי אם עדותו של התובע נכונה, הנדבן התחייב לשלם את עלויות בניית הישיבה לא מתורת נדר, אלא כחיוב ממוני. הטעם לכך הוא, כי היות שהנדבן אמר 'לך בנה', הרי נתן בזה למנהל הישיבה יפוי כוח בתורת שליחו, להוציא הוצאות ולעשות הכול כדי שהבניין יקום על תילו.

וכן נכתב בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קפב סעיף א):

האומר לשלוחו: צא ומכור לי קרקע או מטלטלין, או: קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח ועושה לו שליחותו וכל מעשיו קיימין; ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים, אלא באמירה בעלמא בינו לבין חברו, ואין צריך עדים אלא לגלות הדבר אם כבר אחד מהם. הגה: ולכן האומר לחבירו: קח סחורה זו ואשתתף עמך, והלך וקנאה, לא יוכל לחזור בו, דהוי כשלוחו.

משפט והלכה בישראל | בית דין לענייני ממונות שע"י "ארץ חמדה"

אמנם, היות שאין כאן עדות של שני עדים, אלא רק של עד אחד, היה התובע יכול לחייב לכל היותר את הנדבן שבועה, ואם לא היה הנתבע מכחיש את דבריו, היה צריך לשלם את כל ההוצאות.

בנדון דידן, אף על פי שהנתבעים אינם יכולים להכחיש את דברי התובע העד, היות שהנדבן מת, אין הם צריכים לשלם, משום שלגבי יורשים לא נאמר הכלל 'מתוך שאינו יכול להישבע – משלם'. למרות זאת, היות שעדותו של התובע נראית סבירה מאוד לבית הדין, ובפרט שהתובע הוא אדם חשוב העומד בראש מוסד, מה גם שאשתו של הנדבן גם היא העידה כדבריו, אף שהיא פסולה לעדות, סוף סוף, יש ביד בית הדין אומדנא סבירה ביותר, שהדברים אכן התרחשו כפי שהעיד התובע. בכגון דא שייכים דברי השולחן ערוך (חושן משפט סימן טו סעיף ה):

אם העיד אדם נאמן בדבר מכל הדברים ונטתה דעת הדיין שאמת הוא אומר, ממתין בדין ואינו דוחה עדותו, ונושא ונותן עם בעלי דינים עד שיודו לדברי העד, ודורש וחוקר עד שיתברר הדבר או יעשו פשרה...

לכן, מתורת פשרה יש לחייב את הנתבעים לשלם לתובע סך השווה למחצית התביעה.

הרב שאול ישראלי, בית הדין הרבני הגדול
משפטי שאול סימן מז

כפיית פשרה כדי להיפטר מחיוב שבועה

תיאור המקרה

התובע והנתבע ירדו לדין. בית הדין קבע שעל הנתבע להישבע כדי להיפטר מהתביעה. בית הדין ניסה לפשר בין הצדדים, ולחייב את הנתבע בסך השווה לשליש ערך התביעה, במקום להישבע. הנתבע ציין, שכשהוא חתם על שטר בוררות, הוא מחק את המילים 'ובין לפשרה' משום שכוונתו הייתה שרוצה לדון על פי הדין בלבד, ואינו רוצה בפשרה. הנתבע מסרב להצעת הפשרה של בית הדין, והוא מעוניין להישבע ולהיפטר.

פסק הדין

בית הדין קבע שאי אפשר לחייב את הנתבע להסכים לפשרה המוצעת.

הנימוקים:

הגמרא במסכת שבועות (דף לח:) אומרת:

ת"ר: ... אומרים לו: הוי יודע, שכל העולם כולו נודעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקח, וכאן נאמר לא ינקה... אם אמר איני נשבע – פוטרין אותו מיד, ואם אמר הריני נשבע – העומדין שם אומרים זה לזה: סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וגו'.

מבואר בברייתא, שלמרות שהנתבע נתחייב להישבע, בית דין מנסים להניא אותו מלהישבע, משום עונשה הגדול של שבועת שקר. על סמך יסוד זה כתבו התוספות (סנהדרין ו: ד"ה נגמר), שאף לאחר שנגמר הדין, רשאים בית הדין להציע לנתבע לעשות פשרה במקום להישבע. וכן נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יב סעיף ב):

מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה: הדין אתם רוצים או הפשרה; אם רצו בפשרה, עושים ביניהם פשרה... במה דברים אמורים, קודם גמר דין, אף על פי ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, מצוה לבצוע. אבל אחר שגמר הדין ואמר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם... ואם חייבו בית דין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה.

בנדון דידן, הפשרה המוצעת היא פשרה סבירה. מדובר בפשרה הקרובה לדין, הנעשית כדי להיפטר מעונש שבועה. לכן, בית הדין המליץ לבעלי הדין להימנע מלהישבע, ובמקום זאת לקבל את הפשרה שהוצעה. למרות זאת, בית הדין קבע, שאין לכפות את הפשרה על הנתבע, מאחר שבסופו של דבר הנתבע ביטא להדיא את חוסר הסכמתו לפשרה בשעה שחתם על שטר הבוררות.

הרב יצחק אייזק הלוי הרצוג, בית הדין הרבני הגדול
אוסף פסקי דין של הרבנות הראשית, עמ' לג-לז

חריגה מסמכות על מנת להשכין שלום

תיאור המקרה

אשה שהיה בבעלותה בית, הקדישה את הבית לבית כנסת, ולכך הוא שימש במשך שנים. לאחר שהקדישה את הבית, השכירה האשה את אחד החדרים שבו לישיבה למבוגרים, שהיא הנתבעת. את שכר הדירה היו צריכים מנהלי הישיבה לשלם למנהלי בית הכנסת, שהם התובעים. התובעים הסכימו ככל הנראה להסכם השכירות, שנעשה בעל פה. השכירות התנהלה במשך שלוש שנים.

התביעה

התובעים טוענים, שהישיבה הנתבעת מפריעה לניהול התפילות התקין בחדרים שבהם משתמש בית הכנסת. נוסף על כך, הנתבעת אינה שומרת על הנקיון. הם דורשים לבטל את הסכם השכירות בתוך זמנו, ולחייב את הנתבעת לצאת מן הבניין. זאת משני נימוקים: ראשית, הבניין הוקדש לבית כנסת ואינו יכול לשמש כבית מדרש. ושנית, ההפרעה של הנתבעת לניהול בית הכנסת גדולה כל כך, שאין לאפשר את המשך השכירות. בנוסף לדיון לגבי האפשרות לבטל את החוזה, כמו כן, התברר לבית הדין כי בין התובעים לנתבעת ישנם גם סכסוכים על גובה שכר הדירה. אולם, סכסוכים אלו לא נכללו בתביעה בפירוש.

תשובת הנתבעת

הנתבעת טוענת, שהשינוי מבית כנסת לבית מדרש הינו הוספת קדושה המותרת מצד הדין. נוסף על כך, המקדישה עצמה השכירה להם את החדר לישיבה, והדבר מראה שהיא מסכימה לשימוש הזה.

פסק הדין

בית הדין קבע שאין לפנות את הנתבעת מהחדר, ולכן יש להמשיך את חוזה השכירות. את סכום השכירות קבע בית הדין על פי הסכום שהוסכם עליו באחת השנים בעבר.

הנימוקים:

- סדר הדברים לבירור פסק הדין הוא כדלהלן:
- א. האם התובעים רשאים לבטל את הסכם השכירות?
  - ב. האם לבית הדין יש רשות לפסוק גובה שכר דירה, דבר שלא נתבקש לעשותו?

א. ביטול הסכם השכירות

בית הדין קבע, שהסכם השכירות ממשיך בתוקפו. ראשית, בית הדין קיבל את טענתה של הנתבעת, שהוספת קדושה מותרת כמבואר בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רנט סעיף ב):
צדקות שהתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין, יכולים בני העיר לשנותם לצורך בית המדרש או ת"ת, אפילו אם הבעלים מעכבים...

נוסף על כך, ברור שהמקדישה הסכימה להשכרה, כפי שציינה הנתבעת. גם אין לומר שחוסר הניקיון וכדומה מפריע לבית הכנסת, שהרי במשך שנים ארוכות עמד ההסכם בתוקפו, והתובעים לא ביטלו בעבר את ההסכם מחמת חוסר הניקיון וכדומה.

ב. חריגת בית הדין ממסגרת התביעה

התובעים טענו, שבית הדין הוסמך לדון רק באם הנתבעת רשאית להישאר בחדר שהושכר לה או לא. גובה שכר הדירה לא נכלל בתביעה.

למרות זאת, בית הדין קבע, שמוטלת עליו החובה להסדיר את כל הסכסוכים שבין הצדדים. זאת משום שתכלית המשפט היא הבאת שלום, ופעמים שכופין על הפשרה כשאין הדין יכול להביא לידי שלום.

בנדון דידן, דרשו התובעים את פינוי החדר, ואחרי שבית הדין שלל דרישתם זו, עלתה לפנייהם ממילא שאלת דמי השכירות, שהייתה שנויה במחלוקת ודרשה סידור מתאים. במצב כזה, מעניינו ואפילו מחובתו, של בית הדין ליישב גם את הסכסוך הזה, מבלי להסתגר במסגרת הפורמלית של התביעה. כל בית דין בישראל מחויב לשאוף להסדר סופי ולהשראת שלום שיש בו קיום בין הצדדים על ידי פסק-דין, ואין להשאיר נקודות פתוחות של ריב ומחלוקת להבא.

בית הדין הסתמך על כך שבשנה מסוימת היה גובה שכר הדירה 12 לירות, ואף שהנתבעת טענה, שבאותה השנה הסכימה באופן חד פעמי לשלם סכום גבוה מהרגיל, אין להתעלם מהשינוי ביוקר המחיה מאז אותה שנה, כך שכיום, סכום זה הוא סכום ממוצע. נוסף על כך, היות שהמבנה מוקדש ללימוד תורה ותפילה, ולא לעשיית רווחים, לכן עיקר מטרת התשלום צריך להיות לכיסוי הוצאות האחזקה של המבנה. דעתו של בית הדין היתה, שסכום זה הוא סכום סביר ביותר.

שער לדין

דיינים סמוכים

עוד קודם למתן תורה, כבר היו ישראל נזקקים לדין, וכמובן, הדיין הראשון בעם ישראל היה משה רבנו. לאחר שיתרו יעץ לו למנות דיינים נוספים, עשה משה רבנו כדבריו. מאז, במשך שנים רבות, נשמרה שלשלת מינוי הדיינים, כאשר כל דיין מקבל את הרשות לדון מדיין אחר, שגם הוא קיבל את הרשות מקודמו, איש מפי איש, עד משה רבנו. הדיינים שהתמנו בדרך זו נקראים 'דיינים סמוכים'. לעומת זאת, אדם היודע לדון, אך לא נסמך מפי דיין סמוך בעצמו, נקרא בלשון חכמים 'דיין הדיוט'.

בתחומים רבים, אין אפשרות לדון, אלא על ידי דיינים סמוכים. כך למשל בדיני נפשות, חיוב מלקות, קידוש החודש, עיבור השנה ועוד.

הגמרא בתחילת מסכת סנהדרין (דף ב:) עוסקת בשאלה, אם גם דיני ממונות צריכים דווקא דיינים סמוכים. זוהי מחלוקת בין האמוראים, וגם הראשונים נחלקו כיצד לפסוק. התוספות (סנהדרין ג. ד"ה רבא) סוברים שמן התורה אין צורך בדיינים סמוכים כדי לדון בדיני ממונות, ואילו הרא"ש (סנהדרין פרק א סימן ג) והטור (ח"מ סימן א) נוקטים, שמן התורה רק דיינים סמוכים רשאים לדון.

מדוע בעצם צריכים דיינים סמוכים? מדוע לא כל אדם היודע את הדין רשאי לשמש כדיין? בעל "קצות החושן" (סימן ג סק"א) טוען, שאת היכולת לברר את ההלכה במקרה נתון יש לכל אדם היודע לפסוק הלכה בענייני חושן משפט. אולם, הסמכות לכפות את הדין על מי שאינו רוצה לציית לפסק הדין ניתנה רק לדיינים סמוכים. הסמיכה נותנת שררה ביד בית הדין, לא ידע.

לכן, אם בעלי הדין מעוניינים להתדיין הם אינם חייבים דווקא דיין סמוך. למעשה, כפי שנראה באחד הגליונות הבאים, אין צורך שדווקא דיין כשר ידון ביניהם. אולם, אם בעל דין אחד תובע את חברו, וזה מסרב לרדת לדין או מסרב לנהוג על פי פסק הדין, סמכות הכפייה נתונה רק בידי דיין סמוך.

גם דיני מלקות וחייב מיתה הם דיני כפייה, ולכן היושבים בהם צריכים להיות דווקא דיינים סמוכים. והוא הדין לגבי בתי דין הנחוצים להחלטות בעלות אופי ציבורי, כדוגמת עיבור החודש והשנה, דיני עגלה ערופה וכן הלאה.

חידוש הסמיכה

כפי שנאמר לעיל, דיין סמוך יכול להיות אדם שנסמך על ידי דיין סמוך שלפניו. במהלך תקופת האמוראים, נעשו הסמיכות האחרונות בארץ ישראל, ולמעשה בסוף תקופת האמוראים כבר אין דיינים סמוכים. לאור זאת יש לתהות, כיצד תתחדש הסמיכה? האם רק לאחר תחיית המתים, כאשר יקומו מן המתים דיינים סמוכים?

הרמב"ם (הלכות סנהדרין פרק ד הלכה יא) כותב:

נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם – הרי אלו סמוכים, ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים. אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל, לפי שישראל מפוזרין ואי אפשר שיסכימו כולן, ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בית דין, והדבר צריך הכרע.

משפט והלכה בישראל | בית דין לענייני ממונות שע"י "ארץ חמדה"

הרמב"ם חידש, שאם יסכימו כל החכמים שבארץ ישראל לסמוך אדם, הרי אותו האיש יהיה סמוך. הרמב"ם בהלכות סנהדרין לא ביאר מדוע הוא חושב שניתן לסמוך בצורה זו. והוא ביאר את הדברים בפירוש המשנה למסכת סנהדרין (פרק א משנה ג):

ואני סבור שאם תהיה הסכמה מכל התלמידים והחכמים למנות איש בישיבה כלומר שיעשוהו ראש, ובתנאי שיהא זה בארץ ישראל כמו שהקדמנו, הרי אותו האיש תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כך את מי שירצה. לפי שאם לא תאמר כן לא תהא אפשרית מציאות בית דין הגדול לעולם, לפי שצריך כל אחד מהם שיהא סמוך בלי ספק והרי כבר הבטיח ה' בשיבתם באמרו ואשיבה שופט כבראשונה, ושמה תאמר שהמשיח ימנה אותם ואף על פי שאינם סמוכין, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרינו זה שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה. ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו, אמר ואשיבה שופט כבראשונה ויועצך כבתחלה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק...

לדעת הרמב"ם, היות שבזמן המשיח יהיו דיינים סמוכים, כפי שמתבאר מדברי הנביאים, צריכה להיות דרך לסמוך אותם. והיות שהמשיח אינו מחדש הלכות חדשות, על כורחנו שדרך זו יכולה להתקיים גם היום. הרמב"ם מסביר גם, שתהליך הסמיכה יהיה על ידי כך שכל החכמים שבארץ ישראל ימנו אדם להיות להם לראש, והיות שכל חכמי ישראל מסכימים שהוא הראשון מביניהם, הרי הוא סמוך. ניתן אולי לומר, שכשם שמשנה רבנו היה ראשון לחכמי ישראל, וממילא היה הסמוך הראשון, כך גם אם יקום בעתיד אדם שיהיה ראש לחכמי ישראל, גם הוא יהיה סמוך, לא מחמת שנסמך, אלא ממילא.

בעבר נערכו מספר ניסיונות לחדש את הסמיכה. חכמי צפת באמצע המאה ה-16 למניינם, סמכו את מהר"י בי רב, רבו של רבי יוסף קארו, בעל השולחן ערוך. מהר"י בי רב סמך מספר תלמידים, וביניהם רבי יוסף קארו והמב"ט. אולם, רבה של ירושלים באותה תקופה, המהרלב"ח, התנגד לסמיכה מכמה טעמים. ראשית, טען המהרלב"ח, שלמרות שחכמי צפת היו בוודאי רוב החכמים שבארץ ישראל, ייתכן שדרושה הסכמת כל החכמים, כדי לסמוך את ראשון הנסמכים. שנית, גם אם נאמר שרוב החכמים מספיק, אין רוב אלא כאשר כל החכמים משתתפים בדיון, ולאחר מכן כולם עומדים ביחד למניין, שכן, ייתכן שהמיעוט היה משכנע את הרוב אילו היה נוכח בדיון שקודם להצבעה. והיות שהמיעוט, קרי המהרלב"ח עצמו, לא היה שותף במניין, אין להחלטתם תוקף. שלישית, גם אם כעת יעשו מניין חדש, אין לו משמעות, שכן הרוב נוגע בדבר, שכן לא יתקשו לחזור בהם מהחלטתם הקודמת.

נוסף על האמור לעיל, פקפק המהרלב"ח בעצם חידושו של הרמב"ם. ייתכן למשל, שאלהו הנביא, שיבוא קודם המשיח, הוא זה שיסמוך את החכמים הבאים, שהרי היה סמוך בעצמו. גם הרמב"ן חלק על הרמב"ם, וסבר שהסמיכה תתחדש רק עם ביאת המשיח. וגם הרמב"ם בעצמו, ביד החזקה, לא החליט את דבריו וסיים 'והדבר צריך הכרע'.

ניסיונות מפורסמים נוספים לאורך ההסטוריה נערכו ע"י רבי ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א, וכן ע"י הרב י.ל. מימון בשנת תשי"י.

למעשה, לא צלחו כל הניסיונות, ולדאבונו אין עדיין סמוכים בעם ישראל. בגליון הבא נדון בשאלה, כיצד אפשר לדון בכפייה גם בזמן הזה, כאשר אין סמוכים.

לקריאה נוספת:

1. קונטרס הסמיכה למהרלב"ח – סוף שו"ת מהרלב"ח
2. חידוש הסנהדרין במדינתנו המחודשת, הרב י.ל. מימון, ירושלים תשי"א

עת לדון

על הגינות שלטונית

לאחרונה עלתה לכותרות השאלה, עד כמה צריכים נבחרי הציבור להימנע מקבלת החלטות, במקרים שבהם ההחלטות משפיעות על חבריהם וכדומה.

על פי ההלכה, עֵד הנוגע בדבר פסול להעיד. לכן, עֵד שתבוא לו טובת הנאה מחמת עדותו, עדותו פסולה. למרות זאת, עד שהוא אוהב או שונא של אחד מבעלי הדין אינו פסול לעדות (שולחן ערוך חושן משפט סימן לג סעיף א). אולם, שונה הדבר בדיינים – אסור לדיין האוהב או השונא את אחד מבעלי הדין לשמש כדיין.

הגדרת אוהב ושונא לגבי האיסור לדון תלויה במחלוקת. בכמה מקומות בגמרא (בעיקר במסכת כתובות דף קה:) מבואר, שחכמים לא רצו לדון גם למי שהיה להם איתו קשר מינימלי ועשה להם טובה בעבר וכדומה. אולם, המשנה בסנהדרין (דף כז:) אומרת שאוהב הוא 'שושבינו', ושונא הוא מי 'שלא דיבר עמו שלושה ימים באיבה'.

הרא"ש (סנהדרין פרק ג סי' כג) קבע, שיש להבדיל בין המקרים המובאים במשנה, המתארים אהבה ושנאה גמורות, שבהם אם דן הדיין, דינו בטל גם בדיעבד, לבין המקרים הנוספים המתוארים בגמרא במסכת כתובות, שבהם אמנם לכתחילה אסור לדיין לדון, אך אם דן, אין מבטלים את פסק הדין.

לעומת עמדה זו, מדברי הרמב"ם (סנהדרין פרק כג הלכה ו) משמע, שלכתחילה כל אוהב ושונא אסורים לדון, אבל בדיעבד בכל מקרה הדין דין (כמובן, הדבר מותנה בכך שלא הייתה טעות בדין מחמת האהבה או השנאה).

להלכה, נחלקו המחבר והרמ"א (חושן משפט סימן ז סעיף ז) בדבר. עם זאת, ברור שלכתחילה, אין ראוי לאדם לדון למי שהוא אוהב אותו. וכך מסכם השולחן ערוך (שם):

אלא צריך שיהיו השני בעלי דינים שוים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דיין צדיק כמוהו.

בעיית הקרבה איננה נחלתם של דיינים בלבד. הפתחי תשובה (חושן משפט סי' ט סק"א) כתב, שכשם שלדיין אסור לקחת שוחד, כך גם לנבחרי הציבור אסור לקחת שוחד. והטעם הוא, שהרי סוף סוף הם צריכים לקבל החלטות, ואסור שהחלטותיהם תהיינה מוטות מחמת קרבה לאחד הצדדים הנוגעים בדבר – בין אם הן מוטות מחמת שוחד ובין אם הן מוטות משום שמקבל ההחלטה אוהב או שונא את אחד הנוגעים בדבר.

למעשה, ההלכה מטילה מלכתחילה דרישות גבוהות יותר מבחינת שאלת האינטרסים האישיים בהתנהלות הציבורית. הרמ"א (חושן משפט סימן קסג סעיף א) מסביר כיצד צריכות החלטות ציבור להתקבל:

כל צרכי צבור שאינן יכולין להשוות עצמו, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב.

ההלכה מציבה רף גבוה מאוד לאופן קבלת ההחלטות הציבוריות. מקבלי ההחלטות נדרשים להתעלם מהאינטרס המסויים של ציבור הבוחרים שבחר אותם, ולבחור על פי מיטב שיפוטם, מה נכון עבור הציבור כולו.

משפט והלכה בישראל | בית דין לענייני ממונות שע"י "ארץ חמדה"

לאור גישה זו קבע רבי ישראל איסרלן, בספרו הידוע תרומת הדשן (סי' שמד), שלכתחילה, כאשר צריכים לקבל החלטה ציבורית, יש להשתדל לבחור אנשים, שהחלטה הזו אינה נוגעת אליהם כלל. אמנם, הוא מתיר למיעוט מקבלי ההחלטות להיות מייצגים של קבוצת אינטרסים מסוימת, אולם רק בתנאי שגם המיעוט הזה יהיו אנשים ישרים, ורק משום שעל ידי כך שגם בעלי אותם אינטרסים יהיו מיוצגים בגוף הבוחר, הם יסכימו לציית להחלטה הציבורית. נראה שניתן ללמוד מפסיקת הרמ"א, לא רק לגבי תהליך קבלת ההחלטות ע"י נבחרים הציבור, אלא גם לגבי האופן שבו ראוי שהציבור יבחר את נבחריו. בחירת נציגים, שכל מטרתם לדאוג לציבור הבוחרים שלהם, היא שיקול דעת פסול של הבוחרים בעצמם.

לקריאה נוספת:

1. שלטון החוק בישראל, נחום רקובר, מורשת המשפט בישראל, ירושלים תשמ"ט, עמ' 81 - 100.
2. "מאולמו של הדיין לעולמו של עובד הציבור: שלושה דגמים לפתרון מצבים של ניגוד עניינים", בתוך: יעקב חבה ועמיחי רדזינר (עורכים), **עיונים במשפט עברי ובהלכה: דיין ודיין**, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן, תשס"ז, עמ' 159-187.